

פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא

א"כ/ציריחס (סדר גפולת ט"א. ג.)

והטעם שנפטרו הנשים מהמצוות עשה שהזמן גרמא, לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו, ואם היתה מחוייבת במצוות עשה שהזמן גרמא אפשר שבשעת עשיית המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו אוי לה מבעלה ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה, לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה. וגדולה מזו מצאנו שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.

א"כ/ציריחס (פרק ג, אלוהו כי ט"ב)

וכי נשים בלבד נפטרות ממצוות של מצוות? והרי אתה מוצא גם אנשים שנפטרים ממצוות שאר בני אדם. כגון, מי שהיה עסוק קודם במצוה אחת ונזדמנה לו מצוה שניה, פטור מלעשותה. 'העוסק במצוה פטור ממצוה'. ויש מצוות אחרות שאם באות לידו של אדם, חייב הוא לקיימן אפילו צריך לבטל בגללן כמה גופי מצוה אחרים – 'הרי שהיה נזיר (ואסור לו להטמא למת) וכהן גדול (ואיסור טומאה חמור עליו בכפלים) והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו (שתי מצוות עשה שהן בחיוב כרת) ושמע שמת לו מת (אביו או אמו וכד') אינו מטמא להם (לטפל בקבורתם). אבל מטמא למת מצוה' (מת שנמצא בדרך ואין לו מטפלים אלא הוא). מחלל את נזירותו ואת כהונתו, מבטל קרבן פסחו ואינו מל את בנו, מניח כל מצוותיו ומטפל במת זה. תאמר, פטור זה שהוא פטור באותה שעה משאר מצוותיו, חסרון מעלה הוא לגביו? והלא אין הוא פטור מהן אלא מפני המצוה החמורה יותר שרובצת עליו באותה שעה, ושהיא דוחה את שאר מצוותיו משום חומרתה של זו.

ועוד אמרו בתלמיד חכם שתורתו אומנותו ולומד תורה לשמה, שהוא פטור מכמה מן המצוות בגלל תורתו שהוא עוסק בה בכל כוחו. והלא מעלתו של זה, ודאי שהיא גדולה ממעלת שאר כל אדם. ומהיכן למדת? מן הפטור הזה למדת. אם ראית בתלמיד חכם שפוטרים אותו ממצוות הכתובות בתורה, תדע שחובתו שלו ומצותו ותפקידו נעלים הם ומרוממים יותר משאר חובות.

הא למדת, שנים שהושוו לחובה ואחר כך יצא אחד מהם לפטור – לא יצא אלא מפני חובה אחרת המוטלת עליו ואינה מוטלת על האחר. פטור זה רוממות היא לו, שמעיד עליו שעסקיו בתפקידים מרוממים ונעלים יותר ואינם יכולים להעשות אלא בו.

אף האשה, כיון שהושוותה לאיש לכל המצוות שבתורה ואחר כך יצאה להפטר מחלק אחד של המצוות שהזמן גרמן – פטור זה מעלה הוא אצלה, שהוא בא להעיד כמה חשובים הם התפקידים המיוחדים שהיא עמוסה בהם עד שדוחים הרבה גופי מצוה הכתובים בתורה.

ע"ר הירש (ויקרא כ"ג. ט"א)

כבר הזכרנו בפי' פסוק מב, שנשים פטורות מסוכה. סוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא (קדושין לד ע"א); ובדרך כלל נשים פטורות ממצוות אלה. כך הן פטורות ממצוות ציצית, תפילין, שופר, לולב, סוכה, ראייה, חגיגה; יוצאים מכלל זה: קידוש, פסח, מצה, שמחה, הקהל. מספר החריגים הוא כמעט כמספר הנוהגים על-פי הכלל. שבת ופסח הן הגדולות שבמצוות היסוד של היהדות, החוזרות מזמן לזמן; ונשים חייבות בהן – לא רק מהבחינה השלילית (איסור מלאכה ואיסור חמץ), אלא גם מהבחינה החיובית (קידוש – "זכור" – בשבת, קרבן פסח ומצה בפסח). ואף-על-פי שהן פטורות מראייה ומחגיגה, הרי הן חייבות להשתתף בעליית רגלים – על-ידי שלמי שמחה (ראה תוספות קידושין לד ע"ב ד"ה אשה). ועל-ידי הקהל אחת לשמיטה; נמצא, שפטור הנשים משאר מצוות עשה שהזמן גרמן איננו יכול להיות תלוי בפחיתותן; כאילו התורה סבורה, שאין הן ראויות לקיים אותן מצוות. אלא נראה לנו לומר כך: התורה לא חייבה את הנשים במצוות אלה, מפני שאין הן זקוקות להן. שהרי זה כל עצמן של מצוות עשה שהזמן גרמן: הן מבטאות אמיתות, מחשבות, עקרונות והחלטות על-ידי מעשים סמליים; והן מחדשות ערכים אלה מפרק לפרק, למען נשיב אותם אל ליבנו ונגשים אותם במעשינו, והתורה מניחה שיש לאשה דביקות יתירה ונאמנות של התלהבות לייעודה; והנסיגות המזומנים לה בתחום ייעודה – סכנה מועטת נשקפת לה מהם; משום כך לא היה צורך להטיל עליה את כל המצוות, המוטלות אל האיש; כי האיש טעון זירוז חוזר ונשנה לנאמנות בקיום ייעודו; ויש צורך לחזור ולהזהיר אותו מפני כל רפיון במילוי תפקידו. וכך אתה מוצא גם במילה, שהיא המצוה המכוננת של עם ישראל: ה' לא ראה לנחוך להבטיח את בריתו – במקום המילה – על-ידי סמל נצחי אחר גם בחוג הנשים. וכן אתה מוצא גם במתן תורה (שמות יט, ג): ה' פנה אל הנשים תחילה ובנה על נאמנותן ומסירותן; והעובדה נשתמרה בתודעה הלאומית ועברה מדור לדור: בכל התעיות והירידות של עמנו הרי בשכר נשים צדקניות זכו ישראל לגאולה (עי' סוטה יא ע"ב); הן ששמרו וטיפחו את זרע התחייה.

